

Lahko se samo aklimatiziraš ali pa se izseliš

Brane Senegačnik *Slovenci nimamo skupnega spomina: vemo, da so se sredi 20. stoletja zgodile velikanske stvari, a ne vemo, kaj je to bilo*

Je pesnik, urednik, prevajalec, publicist in klasični filolog. Kot publicist in kolumnist je ves čas prisotni premišljevalec slovenskega *tukaj in zdaj*. Včasih se je takim ljudem spoštljivo reklo – angažirani intelektualec. V zadnjem času je bil med podpisniki izjave, s katero se je skupina več kot osemdesetih posameznikov odzvala na dogajanje ob preimenovanju kamniške knjižnice po pesniku Francetu Balantiču.

ŽENJA LEILER

V javnosti že dolgo ni bilo slišati nekega stališča, ki bi ga podprlo toliko akademikov, univerzitetnih profesorjev, publicistov, pisateljev ... Namenoma nisem rekla intelektualcev, saj se zdi, da je pri nas ta pojem popolnoma razvrednoten.

Strinjam se. Ne vem, ali ta pojem sploh še kaj pove, še zlasti mlajšim generacijam. Morda ga povezujejo z akademskim poklicem, mnenjskim voditeljstvom, kompliciranim slogom izražanja – kaj več pa najbrž že težko.

Na članek *Dela* o dogajanju ob preimenovanju knjižnice in na vašo izjavo se je predsednik DSP Ivo Svetina odzval z besedami, da izjava »ni poziv, naj ideologije končno že nehajo izkoriščati, zlorabljati literaturo, ampak znova spodbujati delitev«.

Izjava pač nekoliko slikovito opiše našo družbeno resničnost, nič drugega. Zakaj naj bi bilo omenjanje dejstev ideologija? Da so se pridobitve revolucije ohranile v naš čas, je razvidno dejstvo: dovolj se je sprehoditi po ulicah, mimo spomenikov, prelistati kak časopis, poslušati kako značilno »strokovno« omizje, si ogledati biografije odločilnih ljudi v družbi in kulturi. Ali mogoče le skupinsko haluciniramo?

V javnosti sicer lahko vse od osamosvojitve spremljamo igro z revolucijo: zdaj je, zdaj je ni. A zakaj? Zakaj naj bi ljudje kadarkoli zanikali nekaj, na kar so ponosni? S čim drugim je mogoče razložiti to intelektualno in etično obsesnost, če ne z aktualno politično koristjo?

Razkrivanje bistvenih dejstev iz najusodnejšega slovenskega časa ni nikakršno uvajanje druge, »domobranske« mitologije. Res pa je, da najeda obstoječo, »uradno« mitologijo že s tem, ker sili k temeljitemu premisleku. Zdi se, da prav to zbuja največje nelagodje in panične reakcije. Res, zakaj že naj bi bila odkrivanje in premislek zgodovine

FOTO LJUBO VUKELJ

»ideologija«? Ali ni »ideologija« prej to, da že vnaprej vse vemo in da, če se odkrijejo dejstva, ki se s tem vedenjem ne skladajo, pač omahnemo z roko: »Tem slabše za dejstva!«? Če je preteklost res samo preteklost, kako bi sploh lahko danes razdvajala ljudi?

Vsekakor pa ne morem in nočem mimo tega, da je Ivo Svetina – kakor tudi Venko Taufer in Boris A. Novak – v osebni izjavi preimenovanje podprl: to je seveda v vseh ozirih neideološka, kulturotvorna poteza.

Zadnja zelo odmevna izjava skupine intelektualcev je nastala »davnega« leta 1997 kot *Ura evropske resnice*, v kateri so sodelavci *Nove revije* zahtevali prekinitev s totalitarno preteklostjo, označitev množičnih povojnih morišč, razmejitev NOB in revolucije ... Podpisniki so bili med drugim razglašeni za prhljaj, ki ga je treba stresti z ramen. Razumnike, kot so bili takrat označeni, se je začelo prikazovati kot revanšiste, desničarje (kar je pri nas psovka), preurejevalce preteklosti ... Kako kot angažirani intelektualci to

ozračje, ki danes ni kaj bistveno drugačno, doživljate sami?

Zadušljivo je. To ozračje je namreč globoko protiintelektualno, a prav zato, ker je ozračje, deluje kot nekaj naravnega, kot podnebje: čeprav se skoraj vsi pritožujejo nad njim, nikomur ne pade na pamet, da bi ga poskusil spremeniti. Smiselno je samo, da se aklimatiziraš ali pa se izseliš. Dogodki, ki jih omenjate, se tu zdijo zato nekaj povsem normalnega, kot nekakšna samoohranitvena reakcija podnebja.

Če sodelavec partijske tajne policije propadle države v novi državi sedi na vplivnem položaju v kulturi in zmerja kritične intelektualce s prhljajem, to kaže, da živimo v precej svojski družbi. Če pa taka stvar ne zbuja večjega vznemirjenja, je to znak, da kultura v nekem pomembnem, morda celo bistvenem smislu ne deluje ali da deluje napačno, da je disfunkcionalna. Tu se potem politične oznake »levo«, »desno«, »reakcionarno«, »liberalno« itd. uporabljajo brez zveze z realnostjo ali še bolje: za manipulacijo te realnosti. Javni um sam goji objektivne

iluzije o zgodovini in sedanjosti in se jih obenem krčevito oklepa.

Najhujše je, da takšno ozračje v ne majhni meri vzpostavljajo in vzdržujejo kulturne institucije same. Francoski akademik Alain Finkielkraut je v znanem tvitu zapisal: »Kultura je mrtva in njen morilec nosi njeno lastno ime. To je popolni zločin.« S tem je drastič-

Pameti tu počasi zmanjkuje sape, brez pameti pa je hudo, ne le za intelektualce.

no, a duhovito označil dogajanje v širšem zahodnem svetu, katerega del smo tudi sami. A ima naše ozračje seveda še svoje posebnosti, ki izvirajo iz zastarane totalitarizma. Skratka, pameti tu počasi zmanjkuje sape, brez pameti pa je hudo, ne le za intelektualce.

Mediji tu seveda nismo brez greha. Bili ste zadnji urednik *Nove revije*, danes ste redni kolumnist kulturne priloge *Družine Sloven-*

ski čas. Bi tvegali zgoščeno oceno slovenskega medijskega prostora?

V zadnjem času se ta prostor spreminja zaradi tehničnih inovacij, ne le spletnih medijev, temveč zlasti tverterja, ki prinaša novo dinamiko in slog v (pol)javno komunikacijo. To ima slabe (površnost) in dobre (načelna neodvisnost) plati. V grobem pa bi rekel, da je medijski prostor pač del kulturnega prostora, zato je v njem isto podnebje oziroma dušeče ozračje, o katerem sva ravnokar govorila. Mediji se po njem oblikujejo in ga obenem sooblikujejo. Seveda ni povsod vse samo slabo, a kritično, argumentirano, na širšo resničnost pozorno razmišljanje je tako redko, da je skorajda neopazno in zato irelevantno. Anti-amerikanizem, antievropojstvo, zasmehovanje demokracije in fantazijski slavospevi socialistični preteklosti so preglasni.

Idejni obrat v preteklost v dominantnih medijih je pogosto tako očiten, da deluje – vsaj za človeka s spominom – že kar komično ali groteskno. Še posebej, ker je to

protislovno početje: nekritična obnova preživetih progresivističnih pogledov na življenje je dejansko reakcionarno sukanje krmila nazaj. Govorica teh medijev večinoma hudo poenostavlja zgodovino in sedanjost, politično, kulturno in umetnostno, s svojo arogantnostjo pa včasih izziva krčevite, premalo reflektirane odzive tudi v medijih, ki so se izoblikovali po nastanku demokratične države, torej na medijskem obrobju, če gledamo z vidika moči, ki je žal odločilni dejavnik v kulturni javnosti. To seveda znižuje intelektualno raven in človeško občutljivost javne besede. Vendar poglavito vprašanje niso lepe manire, temveč odnos do resničnosti: prava vrednost kulture – in medijev – se meri po njem. Ali ni ta osnovna postavka novinarske kot sploh vsake etike?

Poleg dr. Kajetana Gantarja ste zaslužni, da je lani pri *Družini* izšel javnosti doslej neznan prevod Sofoklejeve *Antigone*. Prevajalec je bil, pri komaj osemnajstih letih, Ivan Hribovšek. Izdaji je dodana knjiga, v kateri profesor Gantar spregovori o pesnikovem življenju, vi pa obravnate širši kontekst Hribovškove *Antigone*. Del tega konteksta je seveda tudi sama pesnikova usoda – pri 22 letih je končal v enem od brezen povojnih pobojev – mene pa zanima, kako kot klasični filolog ocenjujete njegov prevod?

Vedeti morate, da je antično literaturo tako rekoč nemogoče prevajati brez kritičnih izdaj, komentarjev, slovarjev, literarnih zgodovin, prevodov v druge jezike in podobnih priročnikov. Tudi najbolj znamenita besedila niso ohranjena v povsem nedvomni obliki, na mnogo mestih različni izdajatelji predlagajo različna branja, o kakem verzju se filologi še danes ne strinjajo, kateremu liku pripada. Kakšno literaturo je imel na razpolago na svojem domu v Radovljici Hribovšek, ni mogoče ugotoviti, vsekakor pa je bila ta zelo zelo skromna, kot ugotavlja prof. Gantar in prof. Pibernik, najboljši poznavalec tega pesnika. V luči tega je prevod osemnajstletnega dijaka osupljiv. Predstavlja dosežek, nad katerim se je začudil celo eden največjih sodobnih poznavalcev grške tragedije Bernd Seidensticker. Mimogrede: deluje tudi gledališko, kot je pred nedavnim pokazala predstava v Škofji Loki (amaterska seveda, saj drugačne v slovenskih razmerah tudi ne kaže pričakovati!).

Kaj pa menite o načrtovanem spomeniku žrtvam vseh vojn, ki naj bi v obliki dveh nepovezanih monolitnih blokov in z Župan-

čičevimi verzi o »eni domovini, enem življenju in eni smrti«, stal na robu Kongresnega trga v Ljubljani?

Pustimo za zdaj estetiko, važnejši sta etika in resnica. Nočem kar počez odrekati dobrega namena vsem, ki se zanj zavzemajo. Po drugi strani pa se tudi ne morem prenaresiti, da ne vidim sebičnih političnih motivov – in kulturne škode – ki jih lahko skriva v sebi ta načrt. Tak spomenik bi namreč deloval kot pokrov na nerazčiščeni, brbotajoči; živi in ranjeni zgodovini. Stal bi brez temelja na seizmično nemirnih tleh. Slovenci namreč nimamo skupnega zgodovinskega spomina: vemo, da so se sredi 20. stoletja zgodile velikanske stvari, a nikakor ne vemo, kaj je to v resnici bilo. Ne faktično ne kulturno-civilizacijsko. Eni so vedeli za strašno senco, drugi ne, v nekem smislu smo živeli ali še zmeraj živimo drug mimo drugega. Strah ter zapovedani in sankcionirani molk o tako množičnih pomorih resničnih in domnevnih nasprotnikov revolucije, v katerega je moralo biti tako ali drugače vpletenih toliko ljudi, sta napravila črno luknjo v našem skupnem spominu. V kulturi in identiteti. Okrog nje hodimo vsak s svojim nelagodjem. Brez zgodovinskega raziskovanja, miselnega in etičnega soočenja z njo je ne bo mogoče zapreti. A samo tako lahko nastane temelj, na katerem bi tak spomenik trdno stal.

Kot pesnik v svojem delu tematizirate tudi vojno in povojno slovensko tragedijo. Vaš glas je na tej ravni med sodobnimi slovenskimi pesniki dokaj osamljen. V vaši zadnji zbirki *Tišine* (2014) so to predvsem nekatere pesmi iz cikla *Himne*. Naj citiram začetek pesmi *Tako so*: »Tako so šli, tako so tu; tako ležijo v zemlji in nikjer, tako trohniijo v molku in povsod ...« Je umetnost, ki sega po travmatski preteklosti, lahko mesto, s katerega se je mogoče lažje napotiti v prihodnost?

Ne verjamem sicer, da lahko poezija izboljšuje svet, lahko pa napravi človekovo življenje resničnejše. To sicer velja za poezijo in umetnost, ki se ne izčrpava v zgodovinskem in družbenem dogajanju, a se ga tudi ne boji. Če izvira iz skrivnosti človekove individualnosti, izvora in ponôra njegove enkratnosti, potem njeno obzorje ni zamejeno z zgodovino in tedaj lahko postane govornica slehernika. Lahko je temna ali svetla, v vsakem primeru pa je znamenje transcendence, znamenje, da zgodovina ni vse. In v tem smislu lahko morda prinaša upanje. Toda to je mogoče izkusiti zgolj sredi lastne zgodovine, če si pred njo ne zatiskamo oči.